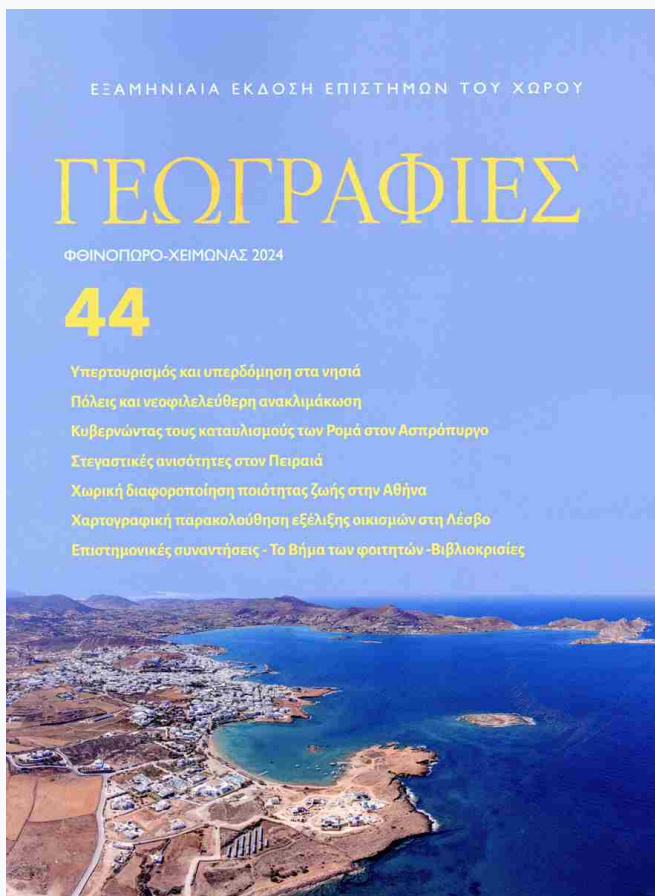

Γεωγραφίες

Γεωγραφίες, Τεύχος 44, 2024

**«ΕΧΕΙ ΠΕΘΑΝΕΙ Η ΑΠΟΣΤΑΣΗ;» Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΞΕΛΙΞΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ
ΧΩΡΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ**

Μάρα Καποδίστρια

«ΕΧΕΙ ΠΕΘΑΝΕΙ Η ΑΠΟΣΤΑΣΗ;» Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Μάρα Καποδίστρια¹

“Is Distance Dead?” Technological development as an influencing factor the spatial distribution of economic activities

Mara Kapodistria

Είναι ευρέως γνωστό, ότι η γεωγραφική κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς κι ενδεικτικούς παράγοντες για την ανάπτυξη τόσο των ίδιων όσο και της περιοχής στην οποία λαμβάνουν χώρα.

Με αφορμή την ανάγνωση του βιβλίου “Death of Distance”, προβληματισμός της παρούσας εργασίας έγκειται στον αν η τεχνολογική εξέλιξη, ιδιαίτερα των επικοινωνιών και των μεταφορών έχουν συντελέσει στην αποσύνθεση της έννοιας της απόστασης, ή όχι.

Η παρούσα εργασία δεν καλείται να αμφισβητήσει το προαναφερθέν ανάγνωσμα. Ωστόσο, πολυάριθμα παραδείγματα και εξελίξεις κατά την πάροδο της ανθρώπινης ιστορίας, μας οδηγούν και στην έρευνα της αντίθετης άποψης.

Βιώνουμε αδιαμφισβήτητα μια εποχή σημαντικών τεχνολογικών αλλαγών. Μια “ψηφιακή εποχή” στην οποία, η τεχνολογία έχει εισβάλλει και διαδραματίζει ρόλο εξέχουσας σημασίας στην ανθρώπινη ζωή, επηρεάζοντας πολυάριθμους τομείς και πτυχές της: κοινωνία, οικονομία, πολιτική, διακυβέρνηση, πολιτισμός... “Οι ψηφιακές τεχνολογίες επιδρούν σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας αποτελώντας τον πυρήνα της μετάβασης σε ένα νέο τεχνο-οικονομικό παράδειγμα”.

Έτσι, εισαγόμαστε και στον τομέα των επιχειρήσεων. Η άρρηκτη σχέση της τεχνολογίας και της επιχειρηματικότητας, βέβαια δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Από την πρώτη Βιομηχανική Επανάσταση φτάνουμε στην Ψηφιακή Επανάσταση ή αλλιώς στην τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση, στην οποία αναδιαμορφώνεται ο χαρακτήρας και η θέση της οικονομικής κι επιχειρηματικής δράσης, με την εισαγωγή νέων εννοιών όπως το ICT, το IoT ή το AI, που σήμερα “βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του παγκόσμιου ανταγωνισμού ή συντονισμού”.

Σύμφωνα με αυτά, το ερώτημα που καλούμαστε να απαντήσουμε είναι αν οι τεχνολογίες μεταφορών κι επικοινωνιών επηρεάζουν ή όχι τη χωρική κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων. Ο προβληματισμός είναι πολυσύνθετος, γι’ αυτό και προκειμένου να προσεγγίσουμε την απάντησή του, οφείλουν να αναλυθούν και οι δύο απόψεις.

1. Η τεχνολογική εξέλιξη συνεπάγεται τη μη σημασία της χωροθέτησης της οικονομίας

1.1. Τεχνολογίες Μεταφοράς

Αρχικά, η άποψη η οποία υποστηρίζει τη σύνδεση μεταξύ τεχνολογίας και γεωγραφικής απόστασης των διάφορων επιχειρήσεων, ενισχύεται από τον τόπο εγκατάστασης της εκάστοτε επιχείρησης καθώς επίσης και από τις μεταφο-

1. marakap@hotmail.gr Εργασία στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Πολεοδομίας-Χωροταξίας, ΕΜΠ, επιβλέπουσα καθ Μαρία Μάρκου.

ρές τις οποίες χρειάζεται.

Η ανάπτυξη των τεχνολογιών μεταφοράς και συγκεκριμένα η ευρεία χρήση του αυτοκινήτου καθώς επίσης και οι εκτεταμένες αερομεταφορές, συντελούν στην εξάπλωση των πόλεων και κατά συνέπεια στο διασκορπισμό των επιχειρήσεων σε πιο απομακρυσμένες περιοχές. Η δημιουργία και εξέλιξη των μέσων μεταφοράς ή η κατασκευή δικτύων και υποδομών μεταφοράς, οδηγεί στην αύξηση της κινητικότητας ατόμων και προϊόντων. Κατά συνέπεια, παρατηρείται το φαινόμενο της αποκέντρωσης στην παραγωγή και της διεθνοποίησης στη διανομή, καθώς οι νέες αυτές στρατηγικές μετατόπισης παραγωγικών κι εμπορικών δραστηριοτήτων, υπερπηδούν τα γεωγραφικά όρια. Κατά παρόμοιο τρόπο, η ευρεία διάδοση της ηλεκτροδότησης ή των δικτύων ύδρευσης για παράδειγμα, έδωσε μια μεγαλύτερη “γεωγραφική ελευθερία” στις βιομηχανίες. Το ίδιο συμβαίνει και με την εκβιομηχανοποίηση των αγροτικών δραστηριοτήτων οι οποίες πλέον χάρη στις σύγχρονες τεχνολογίες, μπορούν να μεταφέρουν τα αγροτικά προϊόντα πιο εύκολα, να απασχολούν λιγότερο ανθρώπινο δυναμικό που συνεπάγεται λιγότερες μετακινήσεις ή ακόμα και να λαμβάνουν χώρα σε τεχνητά περιβάλλοντα, ανεξάρτητα των γεωγραφικών και κλιματολογικών συνθηκών.

Στη σύγχρονη εξέλιξη των παραπάνω φαινομένων, ανήκουν και τα αυτόνομα κι “έξυπνα” οχήματα, τα οποία συντελούν ακόμα περισσότερο στη διευκόλυνση των μεταφορών μιας επιχείρησης εκτός μιας σηματοδοτημένης περιοχής, καθώς ήδη αρχίζουν να αναδιαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί μια πόλη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί η Amazon η οποία δοκιμάζει έναν τρόπο διανομής αγαθών μέσω μη επανδρωμένων τηλεκατευθυνόμενων αεροσκαφών (drones).

Δεύτερον, η γεωγραφική απόσταση έχει αδιαμφι-

Εικόνα 1. “The influence of geography on work and innovation”.

Εικόνα 2. “The Geography of Innovation”.

σβήτητα επηρεαστεί από τη μαζική παράγωγή. Τα εξελιγμένα τεχνολογικά συστήματα έχουν επιτρέψει από τη μία πλευρά τη μαζική παραγωγή αγαθών ενώ παράλληλα η παγκοσμιοποίηση έχει ενισχύσει και την ανέγερση επιχειρήσεων και φυσικών καταστημάτων σε πολυάριθμα σημεία του κόσμου, υπό το ίδιο brand name.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι νέες τεχνολογίες βοηθούν στην εξάλειψη της γεωγραφικών ορίων, μέσω των σύγχρονων εφαρμογών. Οι λεγόμενες “Mobile Apps”, έχουν συντελέσει στην εκ νέου δημιουργία οικονομικών δραστηριοτήτων που ταυτίζονται με τις μεταφορές. Car sharing, car pooling, Mobility As a Service, εταιρείες διανομής φαγητού είναι ορισμένα από τα παραδείγματα που υπογραμμίζουν τη σύνδεση της τεχνολογίας με την

“εξάλειψη” της απόστασης. Η διεθνοποίηση δε αυτών των παραδειγμάτων (π.χ. Uber) ενισχύει ακόμα περισσότερο αυτό το επιχείρημα.

Επιπλέον, με το “outsourcing”, δηλαδή την ανάθεση επιχειρησιακών λειτουργιών από μία επιχείρηση σε μια άλλη, συστεγάζονται λειτουργίες σε κοινές υποδομές, ενώ διαφέρει η κεντρική τοποθεσία, με παραδείγματα όπως η τεχνική υποστήριξη ή η εξυπηρέτηση πελατών.

Ακόμα, οι υποδομές IT επιτρέπουν στις σύγχρονες επιχειρήσεις να συγκεντρώνουν τις πλεονάζουσες υπηρεσίες τους σε μια τοποθεσία, όπως π.χ. τη μισθοδοσία, συνεπώς η γεωγραφική θέση της εκάστοτε λειτουργίας δε διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Παράλληλα, αυτό επιτυγχάνεται και με τη μετάβαση σε online περιβάλλοντα.

1.2. Τεχνολογίες Επικοινωνίας

Σε δεύτερο επίπεδο, οι τεχνολογίες επικοινωνίας έχουν συντελέσει στη μη σημασία της γεωγραφικής εγγύτητας των επιχειρήσεων.

Λόγω του γεγονότος ότι οι τηλεπικοινωνίες επιτρέπουν ακριβώς την επικοινωνία σε μεγαλύτερες αποστάσεις, εγείρονται οι ερωτήσεις, σχετικά με τη δύναμη της τεχνολογίας για «την υποστήριξη της διασποράς της ανθρώπινης δραστηριότητας». Ένα ιστορικό παράδειγμα, στην τεχνολογία της οικονομίας, θα μπορούσε να αποτελέσει ο «κανόνας του χρυσού». Το λεγόμενο “gold standard” είχε ως στόχο την κατάργηση των ορίων με τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης παγκόσμιας αγοράς που θα μείωνε τον ρόλο των εθνικών μονάδων και των εθνικών κυβερνήσεων.

Προσεγγίζοντας τη σύγχρονη εποχή, το Διαδίκτυο έχει φέρει ρηξικέλευθες αλλαγές στον τρόπο διαφήμισης, αγοράς και διανομής προϊόντων και υπηρεσιών. Αυτό ενισχύεται ακόμα περισσότερο με τις εφαρμογές στα κινητά και βέβαια με τα κοινωνικά δίκτυα. Μια μικρή επιχείρηση μπορεί να αναπτύξει σχέση με πελατολόγιο από διάφορες περιοχές ανά τον κόσμο -web based customer relationship- ενώ πλέον μπορεί να διαθέτει αγαθά σε ποικίλα μέρη μέσω ενός λογαριασμού, συχνά χωρίς την ύπαρξη φυσικού καταστήματος.

«Τι οικονομολόγοι έχουν από καιρό αναγνωρίσει τη σημασία της τεχνολογικής καινοτομίας για την οικονομική ανάπτυξη· ωστόσο, [...] έχουν παραβλέψει το γεγονός ότι τα ίδια τα οικονομικά ήταν η πηγή ενός εκπληκτικού αριθμού εφευρέσεων». Υπό αυτή την έννοια, εκτός από τα συμβατικά αγαθά όπως έχουν παρουσιαστεί, οι ICT συμβάλλουν στη μη τήρηση των γεωγρα-

φικών ορίων και με “ψηφιακά προϊόντα”. Η πώληση τέτοιων δημιουργιών (καλλιτεχνικά έργα σε Netflix, Spotify ή ακόμα και NFTs) και υπηρεσιών (η επαυξημένη πραγματικότητα, η τεχνητή νοημοσύνη, το Blockchain, το cloud ή spatial computing και το software as a service) χωρίς υλική υπόσταση, γίνεται σε εικονικούς χώρους του διαδικτύου και δεν υπόκειται σε γεωγραφικά όρια. Στην ασάφεια της χωρικής κατανομής, συμπεριλαμβάνονται και νέοι τρόποι πληρωμής (κρυπτονομίσματα).

Επιπρόσθετα, στην εξάλειψη της οριοθετημένης χωρικής κατανομής ποικίλων οικονομικών δραστηριοτήτων, εξέχουσα θέση καταλαμβάνει η τηλεργασία. Με το λεγόμενο “Remote work” καταργούνται τα γεωγραφικά όρια, καθώς οι εργαζόμενοι έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν από οποιοδήποτε μέρος, σε οποιοδήποτε μέρος με την ίδια συχνά ευκολία.

Ψηφιακές και “έξυπνες” εφαρμογές τεχνολογίας, έχουν συντελέσει αδιαμφισβήτητα σε αυτό, όπως τα Slack, Zoom, Webex κλπ τα οποία χωρίς μεταφορά των χρηστών, διαμορφώνουν ένα εργασιακό περιβάλλον ή ένα σημείο συνάντησης, χωρίς χωρικούς περιορισμούς. Κατ’ επέκταση, ο προβληματισμός για το αν οι τεχνολογίες πληροφορίας «υπονομεύουν το λόγο ύπαρξης των αστικών οικισμών και των βιομηχανικών περιοχών», παραμένει και ενισχύεται.

2. Η τεχνολογική εξέλιξη συνεπάγεται τη σημασία της χωροθέτησης της οικονομίας

Στον αντίποδα, προκύπτει το ερώτημα: πράγματι οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας έχουν οδηγήσει σε πιο διασκορπισμένες χωρικές δομές ή ουσιαστικά έχουν ενισχύσει τις αστικές εξωτερικές δομές και, ως εκ τούτου, συντέλεσαν σε πιο συγκεντρωμένες χωρικές δομές;

Κατά την πάροδο των χρόνων, πολλοί ιστορικοί υπογραμμίζουν τη σημασία του χώρου και της απόστασης στο εμπόριο, με το παράδειγμα της «φεουδαρχίας», συνδέοντας τη διασπορά του εμπορίου και της οικονομίας με την αποσύνθεσή της. Άμεσα εξαρτώμενη από το μέρος και τον τόπο, η ανάπτυξη των μεταφορών, κατέστησε δυνατή τη συγκέντρωση της βιομηχανίας σε πόλεις, την παραγωγή σε μαζική κλίμακα και την πώληση των προϊόντων σε μια διαδεδομένη και υπεραστική αγορά. Με αυτή την έννοια, φαίνεται ότι οι τεχνολογίες μεταφοράς δεν καταργούν την απόσταση, αντίθετα τη διευρύνουν και την ενισχύουν. «Χαρακτηριστικά, η οικονομική γεωγραφία, προχώρησε. Πεπεισμένοι

ότι ήταν λάθος να απομονωθούν οι σχέσεις δικτύου σε τοπική κλίμακα, οι οικονομικοί γεωγράφοι άρχισαν να στρέφουν την προσοχή τους σε διασυννοριακά, παγκοσμιοποιημένα δίκτυα». Ακόμα και το παράδειγμα του «κανόνα του χρυσού» που αναφέρθηκε, προηγουμένως, εν τέλει κατέληξε να δημιουργεί ακόμα πιο διευρυμένες σχέσεις με τις χωρικές δομές, οδηγώντας σε «δύο τριμερούς παγκοσμίους πολέμους»

Επιπρόσθετα, παρότι ορισμένες έρευνες υποστηρίζουν τον πρώτο ισχυρισμό, ευρήματα σε Αγγλία και Αμερική έδειξαν ότι τα ψηφιακά συστήματα και ιδιαίτερα η χρήση του διαδικτύου στις επιχειρήσεις ενίσχυσαν περισσότερο τις πόλεις, τις συγκεκριμένες αστικές δομές, γεγονός που μας οδηγεί στη σύνδεση της γεωγραφικής εγγύτητας των δραστηριοτήτων με την τεχνολογία. Ο προβληματισμός έγκειται στο ότι αν ο αστικός χώρος πράγματι αποδυναμώνεται από τις σύγχρονες τεχνολογίες πώς φτάσαμε στο σημείο να αναφερόμαστε σε “έξυπνες” πόλεις με ιδιαίτερα ισχυρή ηλεκτρονική διακυβέρνηση και εμπλοκή από εταιρείες κολοσσούς σε ICT;

Παρομοίως, μέσα σε αυτό το παγκοσμιοποιημένο όπως έχει ήδη αναφερθεί οικονομικό περιβάλλον, πολυάριθμες επιχειρήσεις, κυρίως μικρομεσαίες (ΜμΕ) χαρακτηρίζονται από την τοπικότητά τους και αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό για τη διεθνή ροή προϊόντων και υπηρεσιών. Στη συνέχεια, μια από τις στρατηγικές των αστικών δομών, η οποία αιτιολογεί και τη γεωγραφική εγγύτητα σε σχέση με την πρόοδο της τεχνολογίας είναι η “ενθάρρυνση δημιουργίας συνεργατικών σχηματισμών, όπως δίκτυα επιχειρήσεων και συστάδες (clusters) επιχειρήσεων”. Τα clusters χαρακτηρίζονται μεταξύ άλλων από την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών. Αφορούν στη σύνδεση γεωγραφικά κοντινών επιχειρήσεων, προμηθευτών και φορέων (πανεπιστήμια κ.ά.) που αλληλεπιδρούν για την υλοποίηση συγκεκριμένων ενεργειών στον τομέα του ενδιαφέροντός τους.

Μάλιστα αποτελούν ένα κορυφαίο παράδειγμα πολιτικής για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και την κατάκτηση νέων αγορών και καταλαμβάνουν περίοπτες θέσεις στην αναπτυξιακή ατζέντα των πιο ανεπτυγμένων οικονομιών. Προβάλλουν και προωθούν ουσιαστικά την τοπική αγορά, έχουν ιδιαίτερα οφέλη τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και την τοπική κοινωνία όπως τη “δημιουργία οικονομιών κλίμακας”, με ποικίλα παραδείγματα ανά τον κόσμο (ΗΠΑ, ΕΕ, Νοτιοανατολική Ασία) αλλά και με ελληνικά παραδείγματα (Αθήνα, Πάτρα, Κοζάνη).

Κατά παρόμοιο τρόπο, νέες start-up επιχειρήσεις και

εταιρείες επιχειρηματικού κεφαλαίου, οι οποίες έχουν άμεση σχέση με υψηλή τεχνολογία, αποτελούν επιτυχημένα παραδείγματα γεωγραφικού συγκεντρωτισμού. Όπως αναφέρεται στο Harvard Business Review αποκτούν ένα μοτίβο “winner-take-all pattern geographically”, με αυξητική τάση. Στη συνέχεια, επιστρέφοντας στις online επιχειρήσεις, οι τεχνολογίες επικοινωνίας και μεταφοράς δίνουν τη δυνατότητα της καλύτερης παρακολούθησης (better tracking). Με αυτή την έννοια, η εκάστοτε επιχείρηση, μπορεί να αναλύσει, μεταξύ άλλων, δεδομένα για την τοποθεσία των χρηστών, των καταναλωτών. Κατά συνέπεια, κατά πόσο ανεξάρτητη είναι η τοποθεσία με τη διαδικτυακή δράση κάθε επιχείρησης σε επίπεδο διαφήμισης, ανάπτυξης, προοπτικής;

Παραμένοντας στο κλίμα των επιχειρήσεων, το προαναφερθέν επιχείρημα σχετικά με την εργασία εξ αποστάσεως, είναι αμφισβητήσιμο. Η διαπροσωπική επικοινωνία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε ανθρώπινες και κατ’ επέκταση σε οικονομικές δραστηριότητες. «Παρά τη δύναμη της τεχνολογίας επικοινωνιών, η πρόσωπο-με-πρόσωπο επικοινωνία, εξακολουθεί να είναι πολύτιμη σε πολλές θεωρίες της ανθρώπινης γεωγραφίας». Στην οικονομική γεωγραφία, «η δημιουργία ενός λογισμικού» ή «η παραγωγή ενός έργου», αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της χωρικής εγγύτητας δράσεων εργασίας ή οικονομίας εν γένει, καθώς επίσης σε αυτές τις βιομηχανίες, μεταξύ άλλων, η διαπροσωπική επικοινωνία είναι κι ένα στοιχείο ανάπτυξης της εμπιστοσύνης, μεταξύ των μελών.

Ακόμα, οφείλει να αναφερθεί πως παρά την αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας και τη διανομή της σε αστικές και περιφερειακές περιοχές, η περιορισμένη διαθεσιμότητα και προσβασιμότητα είναι ακόμα ζητήματα που υφίστανται. Η απουσία ενός καλά εξοπλισμένου δικτύου πληροφοριών σε ορισμένες περιοχές, φαίνεται να περιορίζει την ευνοϊκή θέση των εγκαταστάσεων, να εμφανίζεται έτσι ένα πιο συγκεντρωμένο επιχειρηματικό περιβάλλον και κατά συνέπεια να συγκεκριμενοποιείται η χωρική του κατανομή. Οι παροχές διαφέρουν αλλά και οι πόλεις διαφέρουν.

Μια πρόσφατη έκθεση στο “The New Oxford Handbook of Economic Geography”, τέλος, αντιτίθεται στον ισχυρισμό του “θανάτου της απόστασης”. Ειδικότερα, προτείνει ότι ενώ η τεχνολογία μπορεί να είναι αποτελεσματική ως τρόπος οργάνωσης προγραμμάτων και συνεργασιών για τις επιχειρήσεις, μπορεί όμως να είναι λιγότερο αποτελεσματική ως τρόπος δημιουργίας αυτών. Επίσης, υποστηρίζει ότι οι επιχειρηματικές δραστηριότητες μπορεί να έχουν οφέλη, εικονικά, αλλά τα

οφέλη αυτά δε διανέμονται και δε βιώνονται ίσα. ” Το διαδίκτυο είχε συγκριτικά ωφελήσει περιοχές που ήδη πήγαιναν καλά. Είναι σημαντικό να τονιστεί η «συγκριτική» πτυχή” αναφέρει ο Shane Greenstein. «Με λίγες εξαιρέσεις, η τεχνολογική απόσταση» μεταξύ «ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών διευρύνεται». Οι ήδη ”πλούσιες” επιχειρήσεις ή περιοχές, που ήδη κατείχαν το ανθρώπινο δυναμικό και τις εξελεγμένες υποδομές, με άλλα λόγια, είναι εκείνες που εκμεταλλεύονται την τεχνολογική εξέλιξη, συντελώντας έτσι όχι μόνο στην ενδυνάμωση της γεωγραφικής εγγύτητας αλλά τελικά και της περιφερειακής ανισότητας.

Ένα τελευταίο παράδειγμα που αξίζει να αναλογιστούμε για τη σχέση της τεχνολογίας και της γεωγραφικής κατανομής στο εμπόριο, είναι το πρόσφατο περιστατικό στη Διώρυγα του Σουέζ με το πλοίο μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων “Ever Given”. Παρά τη δυνατότητα της κατασκευής οχημάτων τέτοιου βεληνεκού από την εξέλιξη της τεχνολογίας μεταφορών, το ατύχημα με τον αποκλεισμό του πλοίου, παρακώλυσε τις μεταφορές αγαθών, αναχαιτίζοντας επιχειρηματικές δραστηριότητες κι έχοντας αντίκτυπο στο παγκόσμιο εμπόριο και οικονομία. Η σημασία της εξέλιξης των χωρικών μοτίβων, μπορεί να συνοψιστεί στην άποψη του Tobler, στον πρώτο νόμο της γεωγραφίας: «Όλα σχετίζονται με όλα, αλλά τα κοντινά πράγματα σχετίζονται περισσότερο από τα μακρινά πράγματα», υπογραμμίζοντας πως παρά τη φθορά που συχνά δέχεται η απόσταση, είναι ακόμα κυρίαρχος παράγοντας σε πολυάριθμα φαινόμενα.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Διεθνής Βιβλιογραφία

- Acevedo L., “Business Benefits of Information Technology”, (February 2019), accessed 22 Jan. 2022, *Small-business.chron.com*, <https://smallbusiness.chron.com/business-benefits-information-technology-4021.html>
- Arrighi G., Silver B., “Brewer B., Industrial Convergence, Globalization, and the Persistence of the North-South Divide*”, σε *Tamara E. (ed) Studies in Comparative International Development 38:1 / Spring 2003*, (New York: Springer, 2003)
- Atkinson R., “Technological Change and Cities” in *Cityscape Vol. 3, No. 3, Emerging Issues in Urban Development*, pp. 129-170 (42 pages), (US Department

Συμπεράσματα

Συνεπώς, η απάντηση στο ερώτημα εάν η τεχνολογική πρόοδος των μεταφορών και των επικοινωνιών έχουν ή όχι ως αποτέλεσμα τη μη σημασία της γεωγραφικής εγγύτητας αναφορικά με τη χωροθέτηση των επιχειρήσεων, δεν είναι μονοσήμαντη. Από τη μία πλευρά, μπορούμε να συμπεράνουμε πως η τεχνολογία έχει επηρεάσει την κατάργηση των γεωγραφικών ορίων των οικονομικών δραστηριοτήτων, με ποικίλους τρόπους όπως με παγκόσμιες διαδικτυακές επιχειρήσεις, τη διαφήμιση κι επικοινωνία στα κοινωνικά δίκτυα ή την ψηφιακή οικονομία.

Από την άλλη, οι τεχνολογίες μπορούν αντιθέτως να ενισχύσουν τη διάκριση της χωρικής κατανομής με την άνιση κατανομή της εξέλιξής τους ή με σύγχρονες μορφές επιχειρήσεων που στηρίζονται στη γεωγραφική τους θέση.

“Η μεγαλύτερη επιρροή της τεχνολογίας στη γεωπολιτική για τα επόμενα χρόνια θα έρθει όχι μόνο από την ίδια την τεχνολογία, αλλά από το σύστημα το οποίο την περιβάλλει”. Με αυτή την έννοια, οφείλουμε να σκεφτούμε πώς οι ίδιες οι εταιρείες τεχνολογίας επηρεάζουν την οικονομία και την ψηφιακή διακυβέρνηση, τι επιχειρήσεις περιλαμβάνουν, ποιες περιοχές επηρεάζουν και σε ποιους καταναλωτές επικεντρώνονται.

Επιστρέφοντας στο πρωταρχικό μας προβληματισμό, η γεωγραφική εγγύτητα των επιχειρήσεων αδιαμφισβήτητα έχει επηρεαστεί από την τεχνολογική εξέλιξη. Όμως, ενώ η ψηφιακή επανάσταση έχει μειώσει τη σημασία της απόστασης με κάποιους τρόπους· με άλλους την έχει διογκώσει, συμπεραίνοντας ότι *Distance Is Not Dead (yet)*.

of Housing and Urban Development, 2018), *Jstor.org*, https://www.jstor.org/stable/20868462?read-now=1&refreqid=excelsior%3A-7010740f9a938ade9dc40446cf818fb5&seq=3#page_scan_tab_contents

- Cairncross F., *The Death of Distance: How the Communications Revolution Will Change Our Lives*, (Boston: Harvard Business School Press, 2001)
- Callon M., “What does it mean to say that economics is performative?” N° 005, σε *PAPIERS DE RECHERCHE DU CSI - CSIWORKING PAPERS SERIES*, Forthcoming in: D. MacKenzie, F. Muniesa and L. Siu (Eds.), *Do Economists Make Markets? On the Performativity of Economics*, (Princeton University

- Press, 2006), <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00091596>
- ”Digital currencies: Economic and geopolitical challenges”, (January 2021), accessed 23 Jan. 2022, *Chatham-house.org*, <https://www.chathamhouse.org/2021/01/digital-currencies-economic-and-geopolitical-challenges>
- Florida R., Hathaway I., ”How the Geography of Start-ups and Innovation Is Changing”, (November 2018), accessed 25 Jan. 2022, *Hbr.org*, <https://hbr.org/2018/11/how-the-geography-of-start-ups-and-innovation-is-changing>
- Levy M., Goldenberg J., ”Distance Is Not Dead: Social Interaction and Geographical Distance in the Internet Era”, (The Hebrew University, Jerusalem, Israel, 2009), *Researchgate.net*

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αυδίκος Β., Φάλλας Ι., Χάρδας Α., “Συνεργατικοί σχηματισμοί και αστική ανάπτυξη: η περίπτωση της Αθήνας“, (ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΙΚΡΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας, Αθήνα, 2015), *Imegsevee.gr*

Πηγές εικόνων

Εικόνα 1. “THE INFLUENCE OF GEOGRAPHY ON WORK AND INNOVATION”, <https://www.alumni.hbs.edu/stories/Pages/story-bulletin.aspx?num=7293>

Εικόνα 2. “The Geography of Innovation”, <https://pacojariego.me/2018/12/09/the-geography-of-innovation/>